

## Aspekty koncepce protivzdušné obrany

*Protivzdušná obrana sehrává v operačním konceptu moderních armád klíčovou roli. Rozpracování koncepce protivzdušné obrany v podmínkách AČR je podmíněno určením základních východisek chápáných nejen ve vševojskovém rámci, ale také jako politickou záležitost, kterou nelze bez podpory vlády a parlamentu úspěšně vyřešit. Autor uvádí některé aspekty vojenské strategie, které jsou určující pro stanovení priorit výstavby protivzdušné obrany v podmínkách nekoaliční defenzivní strategie.*

### Některé faktory soudobé vojenské strategie

V podmínkách prudkého rozvoje informačních a výrobních technologií, při současné existenci artikulovaných nebo zastřených vazeb mezi státy představuje řešení sporů ozbrojeným konfliktem (válkou) pro „útočníka“ značné politické a ekonomické riziko. Proto jsou v centru pozornosti vojenských odborníků takové formy ozbrojeného konfliktu, které by uvedená rizika minimalizovaly.

Jedním z možných směrů je realizace válečného konfliktu „v jediné rozhodující bitvě“, při které by v průběhu relativně krátké doby byla zlomena vůle protivníka k odporu. Vojensky vytvořenou situací by bezprostředně provázela politická a ekonomická opatření, realizující vlastní efekt (nepřímá strategie a koncepce vnitřní akce). Tato myšlenka nebo její charakteristické rysy nejsou ve vojenské teorii nové (Schlieffen 1905, Jomini, Fuller, Guderian, ale také Hanibal 216 př. n. l.). Vědecký a technický rozvoj a nárůst možností některých států ekonomicky zabezpečit válečný konflikt dává této myšlence novou dimenzi. Nová dimenze vyžaduje konvertovat mechanismus „generální bitvy“ z dosavadního pojetí rychlého obklíčení a zničení velkých uskupení vojsk do požadavku zasáhnout organismus státu a jeho obranné systémy v nejcitlivějších místech a od samého počátku je vyřadit z činnosti. Za taková místa jsou zpravidla považovány:

- ◆ prvky řízení státu,
- ◆ hlavní síly armády,
- ◆ systémy zajišťující strategickou výrobu a přežití obyvatelstva.

Zkušenosti však ukazují, že úplné vyřazení životně důležitých prvků státu není z ekonomických a vojensko-technických důvodů možné, přesněji - je dosažitelné jen v rámci koalice a za zcela nevyhnutelných materiálových i lidských ztrát. Proto je úkolem vojenských odborníků vytypovat prvky a slabá místa organismu státu a armády, jejichž vyřazení přináší okamžitý efekt a je vojensky a ekonomicky dostupné. Přitom požadovaného efektu je možné dosáhnout i nepřímými formami působení, zpravidla však synergickým působením více složek a účinků.

Nejdůležitějšími faktory podmiňujícími vítězství v této formě konfliktu jsou rychlost dosažení cílů a mohutnost účinků, která často může mít demonstrativní charakter.

Nejvýhodnější technicky realizovatelnou cestou zabezpečení požadované rychlosti dosažení cílů je využití **vzdušného prostoru** (vzdušné a kosmické úder, vzdušný průzkum, výsadky, transport atd.). Cesta „po zemi“ je časově neúnosná a riskantní. Představuje zpravidla střetnutí s rozvinutými silami „obránce“, překonání terénních a klimatických překážek a dalších rizik spojených s pozemními operacemi. Pozemní formy operací současně stírají možnost selektivních úderů na konkrétní strategicky a vojensky důležité cíle, zavlčení civilního obyvatelstva do bojů a v důsledku toho vysokou míru rizika změny politického klimatu a veřejného mínění.

Úspěšné vedení této formy konfliktu je podmíněno **zajištěním informační převahy a nadvlády ve vzduchu** s požadovaným časovým předstihem. Zajištění informační převahy a ovládnutí dimenze času je umožněno nástupem technologií C<sup>4</sup>I. Jedná se především o:

- \* multisenzory využívající všech částí spektra a zdrojů pro získání informací,
- \* progresivní média pro zpracování, uchování a přenos informací,
- \* systémy podpory rozhodovacích (řídících) procesů pracujících v reálném čase s metodami syntézy, expertního odhadu, optimalizace a dlouhodobé predikce.

Jejich komplexní nasazení umožňuje rozkrýt záměr protivníka v reálném čase a přijímat adekvátní opatření s minimálním zpožděním. Ovládnutí dimenze času znamená předvídat pravděpodobný vývoj a předstihnout protivníka.

Ovládnutí vzdušného prostoru umožňuje využít s minimálními riziky již zmíněnou „vzdušnou cestu“, dosáhnout vysoké operační rychlosti, požadované mohutnosti i přesnosti úderů a vytvořit podmínky pro úspěšné vedení pozemních operací.

Oba tyto faktory představují významný posun dosavadního chápání průběhu vojenského konfliktu. Jak ukazují poznatky z lokálních konfliktů posledních let, směřuje vojenská teorie právě tímto směrem. Proto je třeba hledat a budovat takové formy obrany státu, které by byly schopny zajistit potřebnou odolnost a dlouhodobou akceschopnost. Je nutno se soustředit na zajištění těch stránek obrany, které zabezpečí zvýšenou odolnost citlivých míst a oblastí státu a vytvoří podmínky pro dlouhodobou demonstraci odhodlání bránit se i za cenu značných ztrát. Tím vytvoří podmínky pro přenesení konfliktu zpět do politické oblasti.

**Rozhodující úlohu zde zřejmě sehrává protivzdušná obrana, která se v tomto pojetí jeví jako mnohem komplexnější soubor opatření, než bylo doposud obecně chápáno. Stává se garantem realizace celé řady obranných opatření, zajišťujících udržení integrity státu a jeho vůle bránit se proti silnějšímu protivníkovi v návaznosti na udržení důležitých částí vzdušného prostoru.**

#### Defenzivní strategie v koncepci protivzdušné obrany

Protivzdušná obrana je formulována jako souhrn opatření, jejichž cílem je spolehlivá obrana uskupení vojsk a důležitých regionů před působením prostředků vzdušného napadení, průzkumu, přepravy a výsadků protivníka. V uvedeném konceptu však nabývá ofenzivnější charakter, stává se základním faktorem úspěchu a současně zasahuje do oblasti ochrany, tedy souboru opatření prováděných k zachování nejen bojeschopnosti vojsk, ale obranyschopnosti státu a jeho infrastruktury (viz místo a úlohu civilní obrany, přípravu

obyvatelstva a teritoria a celou řadu dalších opatření přesahujících rámec této úvahy). Výstavba a organizace protivzdušné obrany v tomto pojetí je záležitostí státního aparátu a nikoliv pouze velení armády. Armáda zůstává plně zodpovědná za její aktivní složky. Zde je nutné především zařadit průzkum, velitelské a podpůrné systémy, stíhací leteckou obranu, protiletadlovou raketovou obranu a logistiku.

Jak již bylo uvedeno, úspěchu lze dosáhnout pouze tehdy, pokud se podaří **zabránit „útočníkovi“ v dosažení úplné informační převahy a nadvlády ve vzduchu**. Ztráta těchto dimenzí (vzdušný prostor a čas) vede podle zkušeností k šoku, k ochromení možností centrálních orgánů organizovat a řídit obranu a ke ztrátě vůle a schopností obyvatelstva jednat organizovaně. Tato situace může být při dostatečném tlaku přenesena i na rozhodující části a často i elitní složky armády (Válka v Zálivu r. 1991). **Předejít této situaci je možné komplexním, vojensky a ekonomicky vyváženým programem a výstavbou protivzdušné obrany zaměřenou na obranu citlivých míst státního organismu a armády.** Je nutné si uvědomit, že tak, jak není možné globálně vyřadit všechny tyto prvky, není možné z technických a ekonomických důvodů zabezpečit jejich dokonalou obranu. Tento poznatek je zvláště důležitý v podmínkách obrany malých států, jejichž bezpečnost není garantována v koaličním rámci.

Rozhodujícím vstupem pro koncepci protivzdušné obrany jsou perspektivní bojové možnosti leteckých zbraňových systémů a ostatních prostředků vzdušného napadení. Charakteristický trend 90. let vyústil v konstrukci a bojové nasazení letounů s technologiemi STEALTH, s progresivními manévrovými schopnostmi (počítačové řízení a kontrola manévru, manévry v další rovině), možnostmi přiblížení k cíli a provedení úderu bez vlétnutí nebo dlouhodobého setrvání v prostoru protivzdušné obrany (vysoce přesné pumy a letecké rakety s velkým dosahem, zbraně typu „odpal a zapomeň“ atd.). Uvedený vývoj zajistil potřebný náskok leteckých zbraňových systémů před pozemními systémy protiletadlové obrany. K převaze přispělo i bojové nasazení balistických raket, které posunulo dimenze vzdušného prostoru do kosmických měřítek.

Dosavadní absence „všepostihujících protiletadlových raketových systémů“ vede vojenské odborníky ke koncipování celé škály zbraní, umožňujících dílčí řešení problému, včetně jejich postupné integrace do jednotného systému protiletadlové a protiraketové obrany. Technologická a ekonomická náročnost vede současně ke koncepčním kompromisům. Přesto je možné vysledovat základní tendence ve vojenské strategii a koncepci zbraňových systémů určených pro protivzdušnou obranu.

1. Požadavek vybojování a udržení vzdušné nadvlády v důležitých prostorech vyústil ve výstavbu armádních struktur a jejich vybavení zbraňovými systémy, které tento úkol úspěšně zabezpečí. Prakticky to znamená integraci sil a prostředků do vzdušných sil.

2. Úkol zajištění potřebné úrovně obrany vojsk, jednotlivých objektů a míst na taktickém stupni podmínilo rozvoj systémů „přímé“ protivzdušné obrany, které jsou schopny splnit daný úkol v požadované dimenzi a kvalitě.

Uvedené směry jsou často nesprávně slučovány nebo zaměňovány. To vede ke snížení možností jednotlivých složek a k patové situaci, jejíž podstata spočívá v rozporu mezi možnostmi prostředků vzdušného napadení a v požadavcích na obranu proti nim. Synergického efektu je možné dosáhnout jen paralelním rozvojem obou uvedených systémů

při jejich současném použití podle zásady „ve správný čas na správném místě a pro úkol, pro něž jsou určeny“.

V tomto zorném úhlu se členění sil a prostředků protivzdušné obrany na vzdušné síly, garantující již zmíněné vybojování a udržení vzdušné nadvlády v operačním měřítku, a na protiletadlové vojsko, plnící úkol přímé obrany vojsk, vojskových objektů a důležitých taktických míst, jeví jako plně opodstatněné.

Technické možnosti realizace odpovídajících zbraňových komplexů pro tyto úkoly je možné vysledovat v nabídce zbrojařských koncernů. Pro úkol vybojování vzdušné nadvlády jsou vyvíjeny a vyráběny letecké zbraňové systémy, např. F-15/F-16, EUROFIGHTER, program MIRAGE atd. V protiletadlové raketové technice dominují modernizované multifunkční verze PATRIOT, S-300, URAL a další s možností použití několika typů raket pro ničení různých typů vzdušných cílů. Jejich hlavním úkolem je ničení prostředků vzdušného napadení před hranicí splnění úkolu prostředků napadení, narušení záměru protivníka a způsobení významných ztrát. K tomu je přizpůsoben jejich taktický dosah a mohutnost účinků v cíli. Vzhledem k požadavku rychle a adekvátně zasáhnout v libovolné části vzdušného prostoru jsou koncipovány jako vysoce mobilní (možnosti přenosu palby a pohybu v terénu) a vícekanálové systémy.

Na druhé straně jsou na trhu se zbraněmi hojně zastoupeny zbraňové systémy pro přímou protivzdušnou obranu. Základní koncepční rysy podmíněné účelem jejich nasazení jsou velmi krátká reakční doba a schopnost ničit bodové rychle letící vzdušné objekty na malých vzdálenostech. Jejich úkolem je odvrátit ztráty a v zásadě „ničit vše, co může ze vzdušného prostoru působit na bráněná vojska, objekty a místa“. Škála cílů, které jsou schopny ničit, se posouvá od letounů - nosičů do oblasti ničení leteckých střel a raket, odhozených bomb a dalších. Současně zabezpečují ničení letounů, které pronikly k objektu a nad vojska systémem protiletadlové raketové a stíhací letecké obrany. Vykrývají také místa, která by nebylo efektivní bránit těmito systémy.

Je možné obecně konstatovat, že existují potřebné filozofické přístupy k řešení PVO a na světovém trhu jsou k dispozici zbraňové komplexy pro jejich realizaci. Uvedené přístupy však nejsou plně akceptovatelné pro vojenské střetnutí silných států nebo koalic. Jsou však aktuální pro formulaci principů obrany malých států a zvláště těch, jejichž bezpečnost není garantována koaličním rámcem. **Rozpracování naznačených přístupů umožňuje této kategorii států budovat protivzdušnou obranu s požadovaným efektem nepřímého zajištění bezpečnosti, dostatečné hospodárnosti a ekonomické dostupnosti.** Jejimi hlavními progresivními prvky jsou:

- informatizace a komputizace, to znamená prioritní vytváření multiradarů a podpůrných systémů, realizujících přenos a zobrazení obrazu jednotné vzdušné situace, vytváření systémů podpory činnosti velitelů a štábů, výstavbu odolného systému kódového a fonického spojení,
- výstavba a rozvoj systému stíhací letecké obrany, přezbrojení letectva nezbytnými počty stíhacích letounů s perspektivními leteckými zbraňovými systémy, jejichž parametry plně akceptují teritoriální, národní a další specifika, stanovení operačních priorit pro činnost stíhacího letectva a vybudování dostatečně odolné a v potřebné míře zabezpečené sítě letišť,

- transformace protiletadlové raketové obrany v koncepčním a teritoriálním rámci, zabezpečení její vysoké operační mobility jako schopnosti okamžitě zasáhnout v krizové oblasti s požadovanou úrovní intenzity, určení předpokládaných prostorů bojové činnosti, stanovení priority úkolů a jejich předběžná příprava, komplexní přezbrojení na mobilní vícekanálové odolné protiletadlové komplexy více kategorií.

Uplatněním těchto prvků je možné zajistit obranu citlivých míst státního organismu a hlavních sil pozemního vojska. Efektivita a realizace strategického záměru, spočívá v dokonalé přípravě, soustředění potřebného potenciálu, vytvoření rezerv a ve striktním dodržení obranných priorit i za cenu určitých ztrát.

V tomto pojetí je protivzdušná obrana chápána jako součást oficiální politiky státu. Vojenskou činnost je však nutné již v míru podložit účelnou zahraniční a vnitřní politikou.

*Obrana státu byla nadále považována za resortní záležitost Ministerstva obrany a Armády ČR. Podle chybně zjednodušené rovnice obrana = armáda byla vykázána do klauzury kasárenského dvora. Ke cti armády budiž řečeno, že svou úlohu v systému obrany zvládá, nemůže však v žádném případě substituovat systém sám, což je mnohdy předmětem neoprávněné kritiky.*

*Také veřejnost takto jednostranně informována sdělovacími prostředky chápe naši cestu za bezpečnostními zárukami do NATO zcela jednoznačně jako záležitost armády, její restrukturalizace, kompatibility a „předání“ do NATO. Průměrný občan je s tím spokojen, neboť má dobrý pocit, že se bude moci pod ochranným deštníkem Aliance cítit bezpečněji, aniž by se na tom musel nějak podílet.*

*Josef Fučík  
Mezinárodní politika 8/1995*